

ПОЛІТИКА ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ: ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Мельничук Л. М., Кравченко М. В.

ВСТУП

Глобалізація та технологічний прогрес ХХІ століття загострили проблеми дискримінації, нерівності та незахищеності, що обумовлює пріоритетність концепції інклюзивного розвитку в рамках розширення прав людини, забезпечення справедливих і рівних можливостей для всіх та в усіх сферах життєдіяльності суспільства.

Кожна країна має власні унікальні соціально-економічні виклики, що впливають на особливості впровадження інклюзивного розвитку. Для України ця проблема актуалізується безпрецедентними наслідками повномасштабної збройної агресії росії, зокрема зростанням чисельності вразливих груп населення та наявних обмежень їхнього доступу до базових послуг, необхідністю відновлення інфраструктури та забезпечення соціальної справедливості. Відтак стратегічного значення набуває необхідність впровадження виваженої та науково обґрунтованої політики інклюзивного розвитку для запобігання загостренню соціальної нерівності та забезпечення стійкого економічного зростання, сталого розвитку та європейської інтеграції України.

Відповідно постає нагальна потреба у проведенні поглиблених досліджень різних аспектів реалізації політики інклюзивного розвитку, формування дієвих механізмів створення безперешкодного середовища для реалізації прав громадян, отриманні доступу до публічних послуг та повноцінної участі у суспільному житті. При цьому формування безбар'єрного простору стосується різних сфер – освіти, працевлаштування, соціальної та цифрової інфраструктури, впливу на важливі рішення у житті громади та держави, що слугуватиме важливою складовою забезпечення рівних можливостей кожній людині реалізовувати свої права, підвищення добробуту населення країни.

Водночас, незважаючи на те, що поняття «політика інклюзивного розвитку» займає чільне місце у науковому дискурсі, проте багатоаспектність його сутності та природи зумовлює різноманітні тлумачення суті цього терміна та певну невизначеність його змісту. До того ж офіційне визначення даного поняття взагалі відсутнє.

Так, в наявних публікаціях «інклюзивною політикою має вважатися така державна політика, яка слугує усілякому долучанню осіб до громадянського суспільства. Причому це відбувається добровільно, застосовуються рівні підходи, без обмежень у правах. За таких умов людина може у повній мірі проявити свій потенціал та удосконалювати своє життя»¹. Вона може набувати різних видів, кожен з яких характеризується власним змістом, а саме:

- економічна політика як процес забезпечення прав і рівний для всіх доступ до ринку праці, фінансових послуг та підприємництва;

- фінансова політика, що означає процес забезпечення ефективного доступу повнолітніх осіб до кредитів, заощаджень, платежів і страхування від офіційних постачальників послуг;

- соціальна політика, яка передбачає забезпечення можливостями та ресурсами, необхідними для участі в економічному, соціальному та культурному житті, досягнення рівня життя та добробуту, що відповідають нормальним стандартам;

- освітня політика, що слугує забезпеченню рівного доступу до якісної освіти особам з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання на основі застосування особистісно орієнтованих методів, з урахуванням особливостей навчально-пізнавальної діяльності;

- гендерна політика як процес забезпечення рівних прав та можливостей без обмежень, пов'язаних із жорстко закріпленими гендерними ролями;

- етнічна політика, пов'язана із забезпеченням культурної рівності громадян, включаючи етнічні, расові, релігійні або лінгвістичні особливості².

Проте, у цілях даного дослідження політику інклюзивного розвитку розглядатимемо як певну стратегію чи напрям дій органів публічної влади, що передбачають забезпечення рівних можливостей, доступу до ресурсів та благ для усіх членів суспільства, створення такого середовища, де кожна людина може брати повноцінну участь у соціальному, економічному та політичному житті суспільства.

Відтак, мета роботи – з'ясувати рівень соціального виключення в українському суспільстві, способи нейтралізації наявних соціальних ризиків та окреслити шляхи удосконалення державної політики інклюзивного розвитку в Україні.

¹ Мельнік М. А. Інклюзивна політика держави під час війни. *Вісник Східно-українського національного університету імені Володимира Даля*. 2022. №6 (276). С. 45.

² Мельнік М. А. Інклюзивна політика держави під час війни. *Вісник Східно-українського національного університету імені Володимира Даля*. 2022. №6 (276). С. 46.

418

1. Соціальна інклюзія в Україні: проблеми та ризики

Соціальний стан українського суспільства характеризується масштабними соціальними ризиками, що становлять загрозу національній безпеці. До них належать бідність, соціальна диференціація, соціальна ізоляція громадян та обмеження їх доступу до освіти, охорони здоров'я та системи соціального захисту, інших базових послуг та ресурсів.

Дослідження показують, що головним осередком соціального виключення в Україні є ринок праці, який відіграє вирішальну роль у забезпеченні матеріального добробуту працездатних громадян. «Недостатньо виражена політика в системі ціноутворення і заробітної плати, зниження вартості робочої сили, призводять до подальшого зниження рівня і якості життя громадян, знецінення мотивації трудової діяльності, підсилює соціальну напруженість і сприяє поширенню соціального відчуження в суспільстві. Своєю чергою, це зумовлює високий рівень поляризації українського суспільства і водночас є суттєвою загрозою його стабільності. Крім цього, низький рівень доходів і залежність від державної допомоги докорінно змінює систему мотивації індивідів, у результаті чого вони змінюють моральні, етичні і ціннісні орієнтири, що призводить до маргіналізації та деградації особистості»³.

Аналіз ринку праці свідчить про наявність обмежень та бар'єрів, що перешкоджають активній участі маломобільних груп населення. Зокрема, спостерігається недостатня кількість доступних робочих місць, особливо в органах державної влади та місцевого самоврядування, для осіб з інвалідністю, батьків з дітьми дошкільного віку та молодих громадян. Норма працевлаштування осіб з інвалідністю не виконує свою функцію та не забезпечує їхнє право на працю. Роботодавці часто не мають достатньо ресурсів для облаштування робочих місць для осіб з інвалідністю, а державна підтримка в цьому питанні є недостатньою. Крім того, обмеження для осіб з сімейними обов'язками створює недостатньо розвинена мережа дитячих садків, недосконала система підтримки при народженні дитини, відсутність гнучких режимів роботи та гендерна дискримінація щодо оформлення соціальних відпусток. Рівень забезпечення молоді першими робочими місцями залишається низьким. Потенціал підприємництва та самозайнятості не використовується повною мірою для забезпечення економічної свободи молоді через неефективність системи стимулювання підприємницької

³ Карп'як М. О. Соціальна ексклюзія в Україні та її вплив на розвиток людського потенціалу держави та її регіонів. *Регіональна економіка*. 2021. №3(101). С. 116.

діяльності та недостатній консультативний супровід у процесі створення та реєстрації бізнесу⁴.

Аналіз освітньої сфери демонструє наявність комплексу викликів, що обмежують повноцінний доступ до освіти для різних груп населення. Спостерігається недостатнє врахування ролі неформальної освіти як самостійного освітнього інструменту, а також відсутня загальнодержавна система раннього втручання. Спостерігається зростання частки дітей з особливими потребами, які перебувають та виховуються в інтернатних закладах різних типів та відомчої підпорядкованості. Якщо у 2005 році вона становила 38,9%, то у 2021 р. – 52,9%. Відповідно на початок 2022 р. майже кожна друга дитина з інвалідністю перебувала у стаціонарних закладах. І це незважаючи на трикратне зростання рівня послуг інклюзивного навчання: у 2010 р. такими послугами було охоплено лише 9211 осіб, у 2020 р. їх кількість зросла до 36575 осіб. В Україні послугами вищої та професійно-технічної освіти забезпечується лише 7 відсотків загальної частки осіб з інвалідністю⁵.

Освітнє середовище в Україні часто створює бар'єри для учасників освітнього процесу. Організація навчання не враховує потреби та особливості роботи з особами з особливими освітніми потребами. Доводиться констатувати, що педагогічні працівники та психологи закладів освіти не мають достатнього рівня підготовки та кваліфікації. Відмічається низький рівень кадрового потенціалу інклюзивно-ресурсних центрів⁶.

Попри розвинену мережу первинної медичної допомоги, у сільській місцевості залишаються проблеми з доступністю послуг охорони здоров'я, що зумовлюється відсутністю амбулаторій у багатьох населених пунктах або прямого транспортного сполучення. Крім того, у віддалених районах та селах спостерігається нестача лікарів та медсестер⁷.

Підходи до соціального захисту в Україні застаріли. Однією з ключових проблем є неефективність вітчизняної системи соціальних

⁴ Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>

⁵ Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

⁶ Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>

⁷ Покращення показників з неінфекційних захворювань: бар'єри та можливості системи охорони здоров'я в Україні. Аналітичний звіт за результатами оцінки – 2023. URL: <https://cutt.ly/j4AWb9X>

пільг, що надаються за категоріальним принципом, тобто приналежності до тієї чи іншої законодавчо визначеної категорії громадян. Система соціальних гарантій в Україні охоплює майже третину населення через надмірну кількість пільгових категорій. Це призводить до неефективного розподілу ресурсів та унеможливує надання допомоги тим, хто її дійсно потребує. Доступ до пільг є вкрай нерівномірним залежно від типу населеного пункту: частка міських сімей, які користуються пільгами на транспорт, втричі перевищує аналогічний показник для сільських сімей (12,6 та 30,9%). Соціальне страхування характеризується низьким рівнем охоплення соціальною підтримкою бідного населення. Відмічається низька адресність при наданні державної допомоги тощо⁸.

Ситуація ускладнюється через прямий або непрямий вплив широкого спектру глобальних тенденцій на усі системи держави та сфери суспільства. Серед них особливо виділяються технологічні інновації та цифрова трансформація, що пронизують усі аспекти суспільного життя. Хоча цифрова економіка та суспільство, за словами експертів, мають численні переваги (економічне зростання та ефективність економіки, покращення якості соціальних послуг, зниження рівня корупції, посилення участі населення в суспільних і політичних процесах тощо), вони також створюють соціальні ризики та загрози соціальній безпеці⁹.

Попри розвиток цифрових технологій та інфраструктури, значна частина населення України залишається поза цифровим простором: 35% сільських жителів не мають фіксованого широкосмугового доступу до Інтернету, а 22% громадян мешкають у населених пунктах, де відсутній будь-який мобільний Інтернет. Відповідно для громадян залишається проблемою доступність державних та комунальних онлайн-ресурсів (сайтів, додатків, електронних послуг). Найбільші труднощі виникають у людей з порушеннями зору, слуху та інтелектуального розвитку. Практика адаптації цифрових сервісів для різних груп населення є недостатньо масштабованою, що створює перешкоди для доступу до суспільно важливої інформації. Відповідно цифрові публічні сервіси не

⁸ Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми в Україні / І. І. Смирнова, О. Ю. Лихошва, Н. В. Рак, Л. А. Горієва. Економічний вісник Донбасу. 2021. № 2 (64). С. 201-208.

⁹ Остафійчук Я. В. Соціальна безпека в цифровій економіці. Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. Серія: Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості. 2020. Вип. 1, С. 57-68.

відповідають вимогам універсального дизайну та потребують адаптації для потреб усіх груп населення¹⁰.

В Україні спостерігається низький рівень цифрової грамотності населення, що пов'язано з недостатнім розвитком інфраструктури цифрової освіти та відповідного програмного забезпечення. Результати аналізу рівня цифрової грамотності населення засвідчили, що понад 50% українців не досягають базового рівня цифрової грамотності, а серед людей 60–70 років цей показник становить майже 85%. Крім того, 57% сільських жителів не мають навіть базових цифрових навичок. В країні відмічається відсутність чіткої екосистеми формування цифрових навичок упродовж життя¹¹.

Вагомими є ризики, пов'язані з довготривалим збройним протистоянням на сході країни та повномасштабним вторгненням російської федерації на територію України. Ця агресивна війна спричинила багаторазове зростання частки громадян країни, які є вразливими щодо реалізації своїх прав та доступу до різних сфер життєдіяльності суспільства. Так, в Україні лише офіційно зареєстровано майже 4,9 мільйона внутрішньо переміщених осіб. За міжнародними оцінками їх кількість перевищує 7 мільйонів. Крім того, понад 4 мільйони осіб зареєструвалися для отримання тимчасового захисту у Європі¹².

Відсутність безбар'єрного простору в Україні підтверджується також суб'єктивними оцінками громадян. За результатами загальнонаціональних опитувань 77% респондентів вважають актуальними вирішення питань безбар'єрності в Україні і 56% оцінюють рівень інклюзії як низький або дуже низький; 65% людей вважають, що інфраструктура їхнього населеного пункту або повністю не задовольняє або задовольняє лише частково потреби всіх категорій; 58% населення переконані, що впродовж останніх двох-трьох років жодних змін у питанні інфраструктури не відбулося. Крім того, на думку майже 60% респондентів, роботодавці не готові брати на роботу людей з інвалідністю та людей старшого віку¹³.

Таким чином, високий рівень соціального виключення в Україні створює серйозні загрози для реалізації цілей соціального розвитку

¹⁰ Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>

¹¹ Там же

¹² В Україні офіційно зареєстровано 4 867 106 переселенців. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3649695-v-ukraini-oficijno-zareestruvali-4-867-106-pereselenciv.html>

¹³ 56% українців оцінюють рівень інклюзії як низький або дуже низький. URL: <https://cutt.ly/U4O1xs7>

суспільства, що вимагає осмислення цих ризиків на державному рівні та їхньої трансформації в національні стратегічні ініціативи, спрямовані на використання нових можливостей та мінімізацію наявних загроз соціальній безпеці країни.

2. Міжнародні стандарти реалізації політики інклюзивного розвитку

Україна, взявши на себе міжнародні зобов'язання та ратифікувавши відповідні міжнародні акти, зобов'язана вживати управлінські заходи для реалізації безбар'єрності та формування інклюзивного суспільства. Ключовим таким міжнародно-правовим інструментом, спрямованим на забезпечення рівності прав для всіх людей, є Міжнародний білль про права людини. Він об'єднує Загальну декларацію прав людини¹⁴, яка проголошує фундаментальні права та свободи, властиві кожній людині без дискримінації, та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права¹⁵, що конкретизує соціальні права, якими мають володіти усі люди на рівних умовах. Важливо, що Білль не лише декларує права людини, але й передбачає механізми контролю за їх дотриманням державами, що робить його потужним засобом для захисту рівності прав на міжнародному рівні.

Прагнучи до забезпечення рівних прав для кожного, міжнародне співтовариство розробило ряд документів, що конкретизують положення Міжнародного білля про права людини. Ці документи спрямовані на захист прав конкретних груп населення, що потребують особливої уваги. Україна, ратифікувавши Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.), Конвенцію про права дитини (1989 р.) та Конвенцію про права інвалідів (2006 р.), взяла на себе зобов'язання забезпечити рівні права для зазначених категорій громадян. Ці та інші міжнародні акти формують цілісну систему захисту, що гарантує рівність прав у всіх аспектах життя.

Гарантії рівності соціальних прав людини є ключовим завданням міжнародно-регіональних нормативно-правових актів, зокрема Ради Європи. Особливе значення для формування системи соціального захисту в Україні має Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), ратифікована у 1997 році, та, як доповнення, Європейська соціальна хартія (1961 р., переглянута у

¹⁴ Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року / Верховна Рада України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015

¹⁵ Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.). Ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19.10.1973 / Верховна Рада України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_042

1996 р.)¹⁶. Хартія зосереджується на соціально-економічних правах, зокрема на праві на соціальний захист, і її постійне оновлення засвідчує прагнення міжнародної спільноти до підвищення стандартів рівності, розширення та урізноманітнення вимог до держав щодо їх забезпечення.

Європейська соціальна хартія відіграє ключову роль у забезпеченні рівності прав у соціально-економічній сфері. Її важливість підтверджується широкою ратифікацією країнами-членами Ради Європи. Хартія гарантує рівність можливостей у таких сферах, як зайнятість та ринок праці (право на працю, справедливі умови), трудові відносини (захист від звільнення, безпека праці), освіта, охорона здоров'я, житло, соціальне забезпечення та соціальна допомога, забезпечуючи тим самим рівний доступ до соціальних благ для усіх громадян.

Зокрема, для забезпечення рівності доступу до соціальних послуг, Європейська соціальна хартія гарантує кожній людині право на користування послугами соціальних служб. Це право спрямоване на забезпечення рівних можливостей для всіх людей у отриманні необхідної підтримки та допомоги для покращення свого життя. Хартія зобов'язує держави, що її ратифікували, забезпечити ефективне надання соціальних послуг, включаючи створення та функціонування соціальних служб, які використовують методи соціальної роботи для допомоги людям у покращенні їхнього добробуту та адаптації до суспільства, а також заохочення участі громадян та організацій у роботі цих служб¹⁷.

Європейська соціальна хартія ґрунтується на принципі неподільності прав людини та гарантує, що всі передбачені права реалізуються на засадах рівності та без будь-якої дискримінації. Хартія підкреслює, що забезпечення рівності в реалізації соціальних прав є необхідною умовою для побудови справедливого та інклюзивного суспільства. Водночас Хартія не є статичним документом, а передбачає гнучкість у її застосуванні з урахуванням національних особливостей держав-членів. Крім того, Хартія передбачає постійний процес удосконалення, покладаючи на держави обов'язок періодично переглядати свої зобов'язання та вживати заходів для підвищення рівня соціального захисту, справедливості та соціальної інклюзії.

Ратифікація Україною Європейської соціальної хартії Ради Європи у 2006 році стала ключовим етапом у формуванні національної політики соціального захисту та надання соціальних послуг. Україна, прийнявши зобов'язання щодо виконання 74 пунктів Хартії (при мінімальному

¹⁶ Європейська соціальна хартія : Хартія Ради Європи від 03.05.1996 № 994_062. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_062

¹⁷ Європейська соціальна хартія : Хартія Ради Європи від 03.05.1996 № 994_062. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_062

стандарті 63), продемонструвала намір інтегруватися в європейський соціальний простір. Однак, невизнання обов'язковими таких прав, як право працівників на винагороду, яка забезпечує достатній життєвий рівень, право на соціальне забезпечення відповідно до положень Європейського кодексу соціального забезпечення, право на соціальну та медичну допомогу, викликає дискусію щодо повноти та ефективності реалізації Україною положень Хартії, а також може бути розцінено як індикатор обмеженого прагнення держави до забезпечення високих стандартів соціального добробуту.

Вектор європейської інтеграції України зумовлює актуальність забезпечення дотримання прав і свобод людини та громадянина, а також адаптацію національного законодавства до європейських стандартів. Підготовка до вступу до Європейського Союзу вимагає системної трансформації усіх галузей суспільного життя, що забезпечить функціонування держави відповідно до принципів та правових норм ЄС. Зокрема, зазначені принципи спрямовані на гарантування соціального захисту кожного громадянина, а також на конвергенцію рівня життя, добробуту та правового захисту українців з аналогічними показниками країн-членів ЄС. Для досягнення поставлених цілей необхідним є проведення аналізу, впровадження стандартів та нормативно-правових актів ЄС у досліджуваній сфері політики.

Одним з таких правових документів є Хартія Європейського Союзу про основоположні права¹⁸, яка слугує ключовим інструментом забезпечення рівності прав, в тому числі у соціальній сфері. Вона гарантує, що кожна особа, яка легально проживає та пересувається в межах ЄС, має право на соціальні виплати та пільги на рівних умовах відповідно до законодавства ЄС та національних нормативно-правових актів. Для забезпечення рівного доступу до соціального захисту та подолання соціальної ізоляції й бідності, ЄС визнає і поважає право на соціальну та житлову допомогу, спрямовану на забезпечення гідного рівня життя для усіх осіб, які не мають достатніх ресурсів.

З метою розвитку положень, закріплених у Хартії Європейського Союзу про основоположні права, Європейською комісією у 2017 році було розроблено Європейську основу соціальних прав (The European Pillar of Social Rights)¹⁹. Метою даного нормативно-правового акта є формування більш інклюзивного та справедливого Європейського

¹⁸ Charter of Fundamental Rights of the European Union. Official Journal of the European Communities URL: https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf

¹⁹ Establishing a European Pillar of Social Rights : Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European and Social Committee and the Committee of the regions, 26.04.2017, URL: <https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights>

Союзу. Європейська основа соціальних прав визначає необхідність здійснення комплексу заходів, спрямованих на забезпечення реалізації прав громадян країн-членів ЄС, включаючи соціальний захист та доступ до базових послуг. Вказаний документ структурується у три ключові сфери та базується на 20 принципах, що є необхідними для функціонування справедливого ринку праці та ефективної системи соціального захисту. Ці сфери включають: рівні можливості та доступ до ринку праці; справедливі умови праці; соціальний захист і соціальне включення²⁰. При цьому ключовим компонентом Європейської основи соціальних прав, що визначає стратегічні напрямки соціального захисту, є третій розділ, який базується на принципі забезпечення доступу до базових послуг для усіх громадян.

Механізмом трансформації принципів Європейської основи у практичні заходи, спрямовані на підвищення рівня життя громадян, слугує План дій Європейської основи соціальних прав²¹. В рамках даного плану Європейська комісія визначає три ключові цілі ЄС, які мають бути реалізовані до кінця десятиліття у сферах зайнятості, кваліфікації та соціального захисту, що відповідає Цілям сталого розвитку ООН. Ці цілі визначають стратегічні напрямки для формування сильної соціальної Європи та досягнення стійкого впливу. Соціальні цілі, що є доповненням до політичних цілей ЄС, сприяють концентрації політичних зусиль на досягненні результатів та стимулюють реформи та інвестиції в державах-членах.

Отримання Україною статусу кандидата на членство в Європейському Союзі, незважаючи на умови повномасштабного збройного конфлікту, зумовлює необхідність активізації діяльності щодо подальшої імплементації реформ у ключових сферах суспільного життя. У даному контексті актуалізується питання формування ефективної системи забезпечення інклюзивного розвитку.

3. Законодавчі ініціативи та флагманські проєкти щодо створення інклюзивного простору в Україні

Конституційна норма, закріплена у статті 24 Основного Закону України, проголошує принцип рівності конституційних прав і свобод громадян. Дане положення імперативно встановлює обов'язок держави забезпечити рівність прав для усіх осіб, що перебувають під її юрисдикцією, шляхом застосування уніфікованих стандартів. Принцип рівності, що закріплений в Конституції, виключає можливість

²⁰ Там же.

²¹ The European Pillar of Social Rights Action Plan URL: <https://op.europa.eu/webpub/empl/european-pillar-of-social-rights/en/>
426

встановлення будь-яких обмежень або привілеїв на основі дискримінаційних ознак. Відповідно, держава зобов'язана забезпечити ефективні механізми реалізації конституційних норм та захисту від будь-яких форм дискримінації.

Відповідно соціальним законодавством встановлено рівні для усіх громадян гарантії права на достатній рівень життя, соціальний захист, освіту, охорону здоров'я та медичну допомогу, працю та житло. Винятком є уразливі категорії населення, для яких сформована спеціальна система соціального захисту.

Принцип рівноправності громадян та загальнодоступності медичної допомоги і послуг у сфері охорони здоров'я Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (1992 р.) визначено як основоположний у системі охорони здоров'я. Гарантії рівності мають забезпечуватися через формування розгалуженої мережі закладів охорони здоров'я, що враховує потреби населення в медичному обслуговуванні та забезпечує доступність для громадян, а також шляхом безоплатного надання медичної допомоги у державних та комунальних закладах охорони здоров'я.

Досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, здійснюється відповідно по положень Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005 р.)²².

Відповідно до Закону України «Про зайнятість населення» (2012 р.) українська держава взяла на себе обов'язок гарантувати рівність трудових прав шляхом захисту від дискримінації, окрім випадків сприяння зайнятості населення для окремих категорій громадян, а також в сільській місцевості та на депресивних територіях.

У сфері освіти законодавчо гарантується право на освіту кожному, встановлено заборону обмежень у праві на здобуття освіти, передбачено створення рівних умов доступу до освіти (Закон України «Про освіту», 2017 р.). Відповідно до положень профільного Закону серед засад державної політики у сфері освіти та принципів освітньої діяльності визначено розвиток інклюзивного освітнього середовища, у тому числі у закладах освіти, найбільш доступних і наближених до місця проживання осіб з особливими освітніми потребами. При цьому

²² Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>

інклюзивне навчання здобувачів освіти базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування створюють умови для забезпечення прав і можливостей осіб з особливими освітніми потребами для здобуття ними освіти на всіх рівнях освіти з урахуванням їхніх індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів²³.

Законодавчі акти, що визначають систему соціального захисту вразливих верств населення (зокрема закони України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (1991 р.), «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» (1993 р.), «Про охорону дитинства» (2001 р.), «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (2014 р.), «Про основні засади молодіжної політики» (2021 р.), тощо), мають на меті забезпечення їм гарантій рівних з усіма іншими громадянами можливостей в економічному, соціальному та політичному житті, а також створення умов для повноцінної реалізації їхнього потенціалу.

Нормативна база, що регулює відносини у сфері соціального захисту, доповнюється положеннями Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (2012 р.). Дія даного Закону охоплює сфери трудових відносин, охорони здоров'я, освіти, соціального захисту, житлових відносин та доступу до товарів і послуг. Реалізація мети Закону забезпечується шляхом дотримання принципу недискримінації органами державної влади усіх рівнів, а також шляхом застосування позитивних дій, що передбачають встановлення спеціальних вимог щодо реалізації окремих прав осіб.

У період 2009–2015 рр. здійснювалася реалізація плану заходів щодо створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення «Безбар'єрна Україна» (постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2009 №784 із змінами), а згодом розроблено та розпочато впровадження Національного плану дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю на період до 2025 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.04.2021 № 285-р), який передбачає заходи зі створення умов для забезпечення рівних прав та можливостей осіб з інвалідністю, забезпечення розвитку інклюзивної освіти, доступу до будівель, споруд та приміщень закладів освіти, пристосування робочих місць для потреб осіб з інвалідністю, їх супроводу на робочому місці,

²³ Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

доступності послуг, транспорту, телевізійних програм для сприйняття особами з порушеннями зору та слуху, архітектурної доступності, рівного доступу до судових та адміністративних проваджень, тощо.

Разом з тим, продовжувала існувати нагальна потреба у створенні безбар'єрного простору в різних аспектах життя людини, рівних можливостей для всіх суспільних груп населення. З цією метою Президент України видав указ «Про забезпечення створення безбар'єрного простору в Україні» (від 03.12.2020 № 533/2020), яким зобов'язав уряд країни розробити стратегію зі створення такого простору, спрямовану на поширення практик інклюзії, недискримінації, упровадження принципів доступності та універсального дизайну для забезпечення рівних можливостей для всіх суспільних груп населення, зокрема осіб з інвалідністю, літніх людей, молоді, жінок, а також батьків малолітніх дітей та дітей з інвалідністю.

На виконання цього рішення глави держави Кабінетом Міністрів України розроблено та схвалено Національну стратегію із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року²⁴. Метою Стратегії визначено створення безперешкодного середовища для всіх груп населення, забезпечення рівних можливостей кожній людині реалізовувати свої права, отримувати послуги на рівні з іншими шляхом інтегрування фізичної, інформаційної, цифрової, соціальної та громадянської, економічної та освітньої безбар'єрності до всіх сфер державної політики.

Для кожного тематичного напрямку цей стратегічний документ включає візію відповідного напрямку; аналіз та визначення ключових проблем за напрямом; окреслення стратегічних цілей; формування завдань, спрямованих на досягнення стратегічних цілей; визначення цільових індикаторів та очікуваних результатів.

Зокрема, серед стратегічних цілей визначено:

- забезпечення доступності ринку праці, підприємницької діяльності та самозайнятості, підвищення рівня зайнятості вразливих категорій населення;
- гарантування рівних прав та можливостей для соціальної інтеграції усіх груп населення, участі в житті суспільства без дискримінації;
- трансформація системи соціального захисту в інструмент розвитку;
- сфокусованість державної політики на підвищення рівня здоров'я громадян, фізичної активності населення;

²⁴ Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>

- створення інклюзивного освітнього простору, задоволення особливих освітніх потреб всіх учасників освітнього процесу, розширення можливостей використання усіх видів та форм освіти;
- забезпечення доступності інформації від суб'єктів владних повноважень та цифрових послуг, освіти та інфраструктури²⁵.

Реалізація Стратегії передбачає впровадження таких механізмів: а) розробка планів заходів, проектів програмних та стратегічних документів, а також проектів законодавчих актів на основі положень Стратегії; б) інтеграція визначених Стратегією ініціатив до планів діяльності Кабінету Міністрів України та відповідних планів міністерств; в) гармонізація чинних стратегічних документів Кабінету Міністрів України, планів діяльності міністерств та інших центральних органів виконавчої влади з положеннями Стратегії та їх реалізація з урахуванням визначених пріоритетів.

Крім того, на Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури покладено обов'язок разом з іншими заінтересованими центральними органами виконавчої влади розробляти та забезпечити виконання дворічних планів заходів з реалізації Національної стратегії. Зокрема, розроблено та завершено виконання відповідних планів на 2021–2022, 2023–2024 рр. (розпорядження Кабінету Міністрів України від 04.08.2021 № 883-р., 25.04.2023 № 372-р), здійснюються заходи з розробки та затвердження плану заходів на наступний період²⁶.

З метою організації процесу імплементації Стратегії передбачалося формування міжвідомчої робочої групи з питань реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. Разом з тим, Кабінетом Міністрів України створено Раду безбар'єрності, яка здійснює свою діяльність відповідно до затвердженого урядом Положення про цей консультативно-дорадчий орган. До основних її завдань віднесено: сприяння забезпеченню координації дій органів виконавчої влади з питань створення безбар'єрного простору; підготовка пропозицій щодо формування та реалізації державної політики у сфері створення безбар'єрного простору; визначення шляхів, механізму і способів вирішення проблемних питань, що виникають під час реалізації державної політики у створенні безбар'єрного простору; підготовка пропозицій щодо удосконалення нормативно-правової бази та підвищення ефективності

²⁵ Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>

²⁶ Проект до обговорення / Урядовий портал. URL: <https://mms.gov.ua/npas/proiekt-rozporiadzhennia-kabinetu-ministriv-ukrainy-pro-zatverdzhennia-planu-zakhodiv-na-20252026-roky-z-realizatsii-natsionalnoi-stratehii-zi-stvorennia-bezbariernoho-prostoru-v-ukraini-na-p>

діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування з питань створення безбар'єрного простору²⁷.

На засіданнях Ради розглядаються питання щодо стану реалізації державної політики у створенні безбар'єрного простору загалом та флагманських проєктів окремих центральних та місцевих органів виконавчої влади. Серед них, зокрема: «Безбар'єрне відновлення» (Міністерство розвитку громад та територій України), «Інформація без бар'єрів» (Міністерство культури та інформаційної політики України), «Робота без бар'єрів» (Міністерство економіки України), «Програма цифрової освіти» (Міністерство цифрової трансформації України), «Освіта для всіх: українська освіта без бар'єрів» (Міністерство освіти і науки України), «Раннє втручання» (Міністерство соціальної політики України), «Створення центрів цифрової безбар'єрності» (Тернопільська обласна військова адміністрація)²⁸.

Іншим інституційним заходом, спрямованим на посилення безбар'єрності, стало запровадження посади Радника – Уповноваженого Президента України з питань безбар'єрності (Указ Президента України від 15.06.2021 № 248/2021). Проте, відсутність нормативно визначеного статусу зазначеної посадової особи унеможливорює чітке окреслення її функціональних обов'язків, порядку та умов діяльності.

Реалізація усіх розглянутих заходів, безперечно, є позитивним кроком у розвитку інклюзивного суспільства, проте їхня ефективність та відповідність очікуваним результатам, зафіксованим у Національній стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні, залишаються під питанням та потребують подальшого розвитку.

4. Перспективи впровадження політики інклюзивного розвитку в Україні

Відповідно до європейських стандартів реформування державного управління, сформульованих аналітичним центром ЄС та ОЕСР у «Програмі підтримки вдосконалення врядування та менеджменту», а саме принципів державного управління (The Principles of Public Administration), інституалізація державної політики інклюзивного розвитку передбачає удосконалення процесу її формування та реалізації, створення цілісної системи планування, моніторингу та оцінки, посилення інституційних основ та формування відповідного законодавчого підґрунтя.

²⁷ Про утворення Ради безбар'єрності: постанова Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 443. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/443-2021-%D0%BF#Text>

²⁸ Рада безбар'єрності / Міністерство розвитку громад та територій України. URL: <https://mindev.gov.ua/diialnist/bezbaryernyi-prostir/rada-bezbaryernosti>

Відповідно впровадження лише положень Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року є недостатнім. Її юридичний статус, а саме схвалення розпорядженням уряду, обмежує обов'язковість виконання всіма суб'єктами публічного управління. Зокрема, положення Стратегії мають рекомендаційний характер для низки державних органів та органів місцевого самоврядування, що створює ризики невиконання більшості визначених завдань, які повністю або частково належать саме до їх відання. Яскравим підтвердженням цього факту є те, план заходів з виконання Стратегії за період 2023–2024 року виконано лише на 56% центральними органами виконавчої влади та на 34% – місцевими²⁹.

Крім того, відсутність комплексного підходу до експертизи проєктів нормативно-правових актів, що обмежується антидискримінаційною, гендерно-правовою та цифровою оцінкою³⁰, створює перешкоди для впровадження усіх механізмів імплементації положень Стратегії. Це, в свою чергу, також зумовлює високу вірогідність того, що положення Стратегії залишаться нереалізованими.

Відтак, ефективне впровадження політики інклюзивного розвитку вимагає формування комплексного нормативно-правового поля. З метою законодавчого закріплення основних засад даного напрямку політики необхідно розробити окремий закон, який визначить правові, економічні та організаційні основи його формування та реалізації, а також гарантії держави щодо забезпечення прав громадян на засадах гідності та рівних можливостей їх реалізації незалежно від будь-якої ознаки.

Запропонований законопроект, на нашу думку, повинен містити наступні ключові положення:

1) стратегічні цілі та принципи: визначення мети державної політики у сфері інклюзивного розвитку; формулювання основоположних принципів, на яких має базуватися політика, зокрема таких як рівність, недискримінація, доступність, участь; визначення основних напрямів реалізації державної політики, включаючи економічну, соціальну, культурну та політичну сфери; окреслення шляхів реалізації державної

²⁹ Координаційна зустріч щодо виконання Плану заходів на 2023-2024 роки з реалізації Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні. URL: <https://mindev.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/barrier-free-strategy-implementation-3q-1.pdf>

³⁰ Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 18.07.2007 № 950. URL: <https://cutt.ly/B4PVklL>

політики, включаючи законодавчі, адміністративні та фінансові механізми;

2) система державних гарантій: визначення гарантій забезпечення рівності соціальних прав громадян, включаючи право на освіту, охорону здоров'я, соціальний захист, житло та інші, стандартів та нормативів, що забезпечують якість та доступність соціальних послуг, визначення механізмів реалізації, охорони та захисту соціальних прав громадян;

3) методологія формування державної політики: визначення методології формування державної політики інклюзивного розвитку, включаючи систему стратегічного, програмно-цільового та бюджетного планування, порядку та змісту проведення моніторингу та оцінювання результатів виконання стратегічних та програмних документів;

4) система управління: визначення органів державної влади та місцевого самоврядування, відповідальних за формування, координацію та впровадження державної політики інклюзивного розвитку, розподіл компетенцій та сфер відповідальності між органами державної влади та місцевого самоврядування на основі принципів децентралізації та субсидіарності;

5) участь громадянського суспільства: визначення форм участі громадян та їх об'єднань у процесах формування, впровадження та оцінювання державної політики, розробка інноваційних форм взаємодії з різними соціальними суб'єктами;

6) інфраструктурне забезпечення політики: визначення заходів щодо інфраструктурного забезпечення державної політики, включаючи надання послуг, науково-методичного та інформаційного забезпечення, професіоналізації кадрів;

7) фінансове забезпечення впровадження політики: визначення джерел та механізмів фінансування заходів політики інклюзивного розвитку та встановлених державних гарантій забезпечення соціальних прав громадян;

8) контроль та відповідальність: визначення механізмів розподілу відповідальності між органами державної влади, місцевого самоврядування, інститутами громадянського суспільства та окремими громадянами, унормування механізмів державного та громадського контролю за дотриманням законодавства у сфері інклюзивного розвитку та формування безбар'єрного середовища.

На наш погляд, саме такий підхід дозволить забезпечити:

– інкорпорацію принципів соціальної інклюзії та безбар'єрності у всі стратегічні та програмні документи на національному та місцевому рівнях;

– дієву міжвідомчу координацію для узгодження програм та заходів інклюзивного розвитку у різних сферах суспільства;

– здійснення оцінки впливу на інклюзивність та безбар'єрність при прийнятті будь-яких державних рішень;

– створення фізично, інформаційно та комунікаційно доступного середовища у всіх сферах суспільного життя; забезпечення рівного доступу усіх громадян до освіти, охорони здоров'я, соціальних послуг, зайнятості, культури та інших сфер, врахування потреб різних соціальних груп, включаючи осіб з інвалідністю, літніх людей, дітей, представників національних меншин та інших соціальних груп;

– формування інклюзивної культури в суспільстві підвищення обізнаності громадян про принципи інклюзії та безбар'єрності;

– залучення громадських організацій та представників різних соціальних груп до процесу формування та реалізації державної політики;

– забезпечення прозорості та відкритості процесу моніторингу та оцінки результатів реалізації програм та заходів у сфері інклюзії та безбар'єрності;

Відповідно реалізація такого підходу дозволить створити суспільство, в якому кожна людина матиме можливість повноцінно брати участь у житті країни, незалежно від її фізичних, інтелектуальних, ментальних чи інших особливостей.

ВИСНОВКИ

Результати діагностики соціального стану українського суспільства свідчать про те, що рівень соціальної ексклюзії та наявні соціальні ризики досягли критичних масштабів, що становить потенційну загрозу соціальній безпеці держави. До основних загрозливих груп ризиків слід віднести: бідність, поглиблення соціально-економічної диференціації населення, відчуження значної частини громадян від суспільного життя, обмеження їх доступу до систем освіти, охорони здоров'я та соціального захисту.

Аналіз ключових міжнародних нормативно-правових актів у сфері соціальних прав людини, прийнятих Організацією Об'єднаних Націй, Радою Європи та Європейським Союзом, дозволив ідентифікувати

стандарти, що регулюють діяльність органів державної влади у процесі розробки та реалізації політики інклюзивного розвитку. До зазначених стандартів належать: державна відповідальність за забезпечення соціальної справедливості та підвищення рівня життя населення; гарантування рівного доступу до необхідних соціальних послуг та створення безбар'єрного середовища у всіх сферах суспільного життя; систематичне вдосконалення системи соціального захисту населення.

З метою редукції рівня соціальної ексклюзії в Україні було реалізовано комплекс нормативно-правових та організаційних заходів, включаючи адаптацію зарубіжного досвіду у створенні безбар'єрного простору. Проте, незважаючи на їхню важливість, зазначені заходи є недостатніми для досягнення стратегічних цілей та отримання очікуваних результатів. Це зумовлює необхідність удосконалення процесу формування та реалізації державної політики інклюзивного розвитку, створення інтегрованої системи планування, моніторингу та оцінки її впровадження, а також зміцнення інституційних основ державного управління у досліджуваній сфері.

Україна потребує комплексного відродження суспільної життєдіяльності, що передбачає зміцнення інституційного потенціалу держави, забезпечення верховенства права та встановлення справедливого порядку для соціально вразливих груп населення, формування інклюзивного суспільства та розвиток людського капіталу.

АНОТАЦІЯ

Глобалізація та технологічний прогрес XXI століття загострили проблеми дискримінації, нерівності та незахищеності, що обумовлює пріоритетність концепції інклюзивного розвитку в рамках розширення прав людини, забезпечення справедливих і рівних можливостей для всіх та в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Тому основною метою проведеного дослідження визначено з'ясування рівня соціального виключення в українському суспільстві, способи нейтралізації наявних соціальних ризиків та окреслити шляхи удосконалення державної політики інклюзивного розвитку в Україні. Результати аналізу соціального стану українського суспільства свідчать про досягнення критичного рівня соціальної ексклюзії та наявність значних соціальних ризиків, що становить загрозу соціальній безпеці держави. До основних детермінантів ризику відносяться: поширення бідності, поглиблення соціально-економічної нерівності, відчуження громадян від суспільного

життя, обмеження доступу до освіти, охорони здоров'я та соціального захисту. Аргументовано, що зменшення рівня соціальної ексклюзії в Україні потребує від органів державної влади рішучих дій та ефективних політичних рішень. Проаналізовано основні нормативно-правові та організаційні заходи, вжиті Україною для створення безбар'єрного простору. Встановлено, що, незважаючи на їх важливість, вони є недостатніми для досягнення стратегічних цілей. На основі аналізу сформульовано висновок про необхідність удосконалення державної політики інклюзивного розвитку та посилення інституційної бази державного управління.

Література

1. 56% українців оцінюють рівень інклюзії як низький або дуже низький. URL: <https://cutt.ly/U4O1xs7> (Дата звернення: 12.03.2025)
2. В Україні офіційно зареєстровано 4 867 106 переселенців. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3649695-v-ukraini-oficijno-zareestruvali-4-867-106-pereselenciv.html> (Дата звернення: 12.03.2025)
3. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року / Верховна Рада України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (Дата звернення: 12.03.2025)
4. Європейська соціальна хартія : Хартія Ради Європи від 03.05.1996 № 994_062. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_062 (Дата звернення: 12.03.2025)
5. Карп'як М. О. Соціальна ексклюзія в Україні та її вплив на розвиток людського потенціалу держави та її регіонів. *Регіональна економіка*. 2021. №3(101). С. 110-118.
6. Координаційна зустріч щодо виконання Плану заходів на 2023-2024 роки з реалізації Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні. URL: <https://mindev.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/barrier-free-strategy-implementation-3q-1.pdf> (Дата звернення: 12.03.2025)
7. Мельнік М. А. Інклюзивна політика держави під час війни. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2022. №6 (276). С. 44-49.
8. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.). Ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української

РСП № 2148-VIII від 19.10.1973 / Верховна Рада України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (Дата звернення: 12.03.2025)

9. Остафійчук Я. В. Соціальна безпека в цифровій економіці. *Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. Серія: Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості*. 2020. Вип. 1, С. 57-68.

10. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Дата звернення: 12.03.2025)

11. Покращення показників з неінфекційних захворювань: бар'єри та можливості системи охорони здоров'я в Україні. Аналітичний звіт за результатами оцінки – 2023. URL: <https://cutt.ly/j4AWb9X> (Дата звернення: 12.03.2025)

12. Проєкт до обговорення / Урядовий портал. URL: <https://mms.gov.ua/npas/proiekt-rozporiadzhennia-kabinetu-ministriv-ukrainy-pro-zatverdzhennia-planu-zakhodiv-na-20252026-roky-z-realizatsii-natsionalnoi-strategii-zi-stvorennia-bezbariernoho-prostoru-v-ukraini-na-p> (Дата звернення: 12.03.2025)

13. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (Дата звернення: 12.03.2025)

14. Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 18.07.2007 № 950. URL: <https://cutt.ly/B4PVkIL> (Дата звернення: 12.03.2025)

15. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (Дата звернення: 12.03.2025)

16. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (Дата звернення: 12.03.2025)

17. Про утворення Ради безбар'єрності: постанова Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 443. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/443-2021-%D0%BF#Text> (Дата звернення: 12.03.2025)

18. Рада безбар'єрності / Міністерство розвитку громад та територій України. URL: <https://mindev.gov.ua/diialnist/bezbariernyi-prostir/rada-bezbariernosti> (Дата звернення: 12.03.2025)

19. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми в Україні / І. І. Смирнова, О. Ю. Лихошва, Н. В. Рак, Л. А. Горієва. *Економічний вісник Донбасу*. 2021. № 2 (64). С. 201-208.

20. Charter of Fundamental Rights of the European Union. Official Journal of the European Communities URL: https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf (Дата звернення: 12.03.2025)

21. Establishing a European Pillar of Social Rights : Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European and Social Committee and the Committee of the regions, 26.04.2017. URL: <https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights> (Дата звернення: 12.03.2025)

22. The European Pillar of Social Rights Action Plan URL: <https://op.europa.eu/webpub/empl/european-pillar-of-social-rights/en/> (Дата звернення: 12.03.2025)

Information about the authors:

Melnychuk Larysa Mykhailivna,

Doctor of Science in Public Administration,
Head of the Department of Public Administration,
Governance and Social Work
Shupyk National University of Healthcare of Ukraine
9, Dorogozhytska Str., Kyiv, 04112, Ukraine

Kravchenko Milena Vyacheslavivna,

Doctor of Science in Public Administration, Professor,
Professor of the Department of Public Administration,
Governance and Social Work
Shupyk National University of Healthcare of Ukraine
9, Dorogozhytska Str., Kyiv, 04112, Ukraine